

PIUS XI.

ENCYKLIKA „DIVINI ILLIUS MAGISTRI“

O KREŠŤANSKEJ VÝCHOVE MLÁDEŽE

Ú v o d o m

Roky po prvej svetovej vojne boli v mnohom podobné terajším časom. Všade rumoviská. Hmotné i duševné. Najmä tieto posledné boli hrozné.

Na Cirkev Kristovu a najmä na jej hlavu, sv. Otca, doľahli obrovské úlohy a ťažkosti. Ale Pius XI., ktorý v tých ťažkých časoch viedol Petrovu lodičku, ich skvele zdolal. Programovite a rozhodujúcim spôsobom zasahoval do všetkých odvetví duchovnej znovu výstavby sveta.

Dokazuje to aj jeho rozhodujúci zásah do otázky výchovy, ktorá bola jednou z najpálčivejších otázok jeho čias a o ktorej sa vtedy v mnohých krajinách viedli vášnivé debaty a boje. Mohli by sme povedať, že táto otázka tvorila takmer podstatu vtedajšieho kultúrneho boja, vedeného proti Cirkvi a jej nezadateľným právam v mnohých štátoch.

Aj na Slovensku bola otázka výchovy a školy v popredí všeobecného záujmu a katolíci museli o svoje práva urputne bojovať. Z toho boja však slovenskí katolíci vyšli vtedy víťazne. Na výzvu svojich arcipastierov sa manifestačne osvedčili za cirkevné školstvo. Tak zostali katolíkom nielen školy ľudové, ale aj rehoľné školy meštianske a stredné, ba postupne vracali sa do ich rúk aj viaceré zabrané gymnáziá a iné školy. Na mnohých miestach katolíci dokonca zriadili si aj školy odborné, ako napr. obchodné.

Pravda, aj po týchto prvých úspechoch boj o školy trval ďalej, až do druhej svetovej vojny. Skoro všade, kde sa zriaďovali nové školy, alebo rozširovali už jestvujúce, bolo treba znovu premáhať odpor zástancov školy laickej i necirkevnej. Odporcovia cirkevnej školy mali silnú oporu najmä v štátnej školskej správe. Nie div, že aj predstavitelia slovenského katolicizmu, biskupi, museli preto opätovne brániť práva Cirkvi na výchovu. Veľké zásluhy o zachovanie katolíckych škôl u nás získal si najmä J. E. Msgr. Jozef Čársky, ktorý vo veciach školských zastupoval celý biskupský zbor. No, účinne do tohto boja zasahovali aj ostatní pp. biskupi. Napr. trnavský arcipastier J. E. Dr. P. Jantausch napísal veľký počet článkov o výchove a škole. Najkrajšie z nich vyšli v Posle Božského Srdca Ježišovho.

Ešte v januári roku 1929 napísal o práve Cirkvi na výchovu mládeže toto: „Kto však je oprávnenejším dedičom starostlivosti Pánovej o výchovu mládeže, ako Jeho Cirkev? Či je i testamentárne neprizvukoval pred svojim nanebovstúpením toto právo? (Mat. 28, 19, 20). Slová: „idte a učte všetky národy“ - zaiste nevytvárajú z učenia tých, ktorí to učenie najviac potrebujú. A to sú mladí ľudia!

Ak však má Cirkev od samého Krista-Boha zaistené právo na výchovu mládeže, kto jej smie bez hriechu toto právo naštrbovať a obmedzovať? Azda ktorási svetská vláda? Či táto nie je tiež podriadená vláde a príkazu Krista-Boha, najvyššej to mocnosti nad všetkými mocnosťami? Podľa Apoštola „nieto vrchnosti, iba od Boha, ale ktoré sú, od Boha sú zriadené“ (Rim. 13,1), majú teda i tieto poslúchať Boha. Odkiaľ by mala svetská vláda, ktorá sa má starať o zemský blahobyť svojich občanov, dišpenzáciu, aby si Boha nevšímalá? Alebo, aby od Boha určený posledný a pozemský cieľ svojich občanov vytvárala a za nič pokladala? Aby svoju najlepšiu pomocnicu, Cirkev, „stĺp a oporu pravdy“ (1. Tim. 3, 15), ktorá má do občanov a predovšetkým do mládeže zaštepovať svedomitosť, poctivosť, spravodlivosť, lásku, svornosť a pokoj - predpoklady i štátneho rozkvetu - odstrkovala a ubíjala?! Či nekopie hrob i

sebe i celému štátu taká vláda, ktorá je proti Cirkvi a jej právu na výchovu mládeže? Či to môže popierať, kto v Boha verí?“ (Vid' Posol B. S. J., jan. 1929).

Meditým sa často pri najrozmarnejších príležitostiach ozýval i varovný a poučujúci hlas pápeža Pia XI., ktorý na sklonku roku 1929 vyvrcholil v jedinečnej encyklike o kresťanskej výchove mládeže, nesúcej názor: „Divini illius Magistri“.

Táto encyklika ani dnes nič nestratila na svojej časovosti. Naopak zdá sa, že len teraz vlastne nadišiel čas, aby sme si plne uvedomili je dôležitosť. Kultúrny boj o školu a výchovu je u nás opäť v plnom prúde. Bez ohľadu na nedotknuteľné práva Cirkvi a rodiny vo výchove mládeže boli u nás všetky školy poštátmené proti vôli ďaleko prevažujúcej väčšiny národa - slovenských katolíkov. A práve sa chystá i ústavné riešenie tejto otázky podľa záluďného hesla „jednotnej školy“. („Nepriatel'ia Cirkvi“, ako hovorí Jozef Vlček v úvode k druhému českému vydaniu tejto encykliky, ktoré práve vyšlo v Olomouci nákladom Matice Cyrilometodejskej, „chystajú to isté, čo nacisti: „zglajchšaltovanie“ školskej výchovy, nie iba organizačnú jednotu a zjednotenie všetkých zákonov, po ktorom sa oprávnene volalo. Bez ohľadu na zmýšľanie „ľudu“, väčšiny nášho kresťanského národa, snažia sa urobiť zo škôl poslušnú slúžku svojej materialistickej náuky, popierajúcej jestvovanie Boha a akékoľvek vyššie ciele výchovy“).

Prišiel teda čas, aby každý slovenský katolík, ale najmä každý katolícky rodič a vychovávateľ siahol po tejto encyklike a uvedomil si svoje práva a povinnosti na poli výchovy. Na rodičoch bude prevažne záležať, či v tomto zápase o školu u nás zvíťazí sloboda, alebo štátny školský monopol, aký býva v totalitných štátoch. Katolícki rodičia musia si konečne plne uvedomiť svoje práva a ich použiť. Musia žiadať od svojich zástupcov v parlamente, aby sa vždy, na pôde parlamentu a inde, plne zasadili za slobodnú školu. Túto povinnosť rodičom ukladá svedomie, takže nikto ich v nej nemôže nahradiť.

Prekladateľ i vydavateľstvo preto pevne dúfajú, že encyklika sa stretne s plným porozumením širokej katolíckej slovenskej verejnosti. Predkladajú ju v presvedčení, že sa stane nepostrádateľnou príručkou každého, komu záleží na kresťanskej budúcnosti nášho národa a že prispeje v značnej miere k riešeniu veľmi páľčivej otázky výchovy mládeže u nás. Katolícki rodičia a iní vychovávateľia, kultúrni a spolkoví pracovníci a všetci, ktorým osud mládeže a národa leží na srdci, nájdú v nej bohatý poklad myšlienok a námetov pre debaty a prednášky v krúžkoch, na schôdzach a akadémiách a pre upevnenie svojho vlastného náhľadu na školu. Encyklika oboznamuje nielen právami a povinnosťami katolíkov, lež načrtáva i možnosti práce za ideál kresťanskej výchovy.

Kiež Preblahoslavená Panna, pozdravená od anjela, vyprosí nášmu spoločnému podujatiu na našej borbe za slobodnú školu hojnú Božiu požehnanie.

V Bratislave, na sviatok Zvestovania Panny Márie 1947.

Prekladateľ.

Ctihodní bratia a milí synovia!

Prijmite náš pozdrav a apoštolské požehnanie!

Zastupujúc na zemi Božského Učiteľa, ktorý - hoci nekonečne miloval všetkých ľudí, nevyvímajúc ani hriešnikov a nehodných - jednako zvlášť útlú lásku preukazoval deťom, dojímavovo sa o nich vyjadriac: „Nechajte maličkých prísť ku mne“ (Marek 10, 14), i my sme sa pri každej príležitosti snažili ukázať, že ich milujeme otcovskou láskou. Usilovali sme sa predovšetkým o to, aby dostali náležité poučenie o všetkom, čo patrí ku kresťanskej výchove mládeže.

Pohnútky, prečo píšeme o kresťanskej výchove mládeže

Preto sme často, podobne ako sám Božský Učiteľ, napomínajúc, povzbudzujúc a dávajúc úpravy, povedali tak mládeži a učiteľom, ako i otcom a matkám spasiteľné slová o otázkach, týkajúcich sa kresťanskej výchovy. Robili sme to s takou starostlivou ochotou, akú má mať spoločný otec všetkých, a s takou príležitou a nepríležitou naliehavosťou, akú vyžaduje pastiersky úrad podľa slov Apoštola: „Naliehaj príležite a nepríležite, karhaj, pros, zahriakuj so všetkou trpezlivosťou a poučením. (Tim. 4, 2) a akú napokon vyžadujú i dnešné časy, keď so žiaľom pozorujeme, že mnohým príliš často chýba jasný a správny úsudok aj o otázkach najzákladnejších.

No práve terajšie pomery, ďalej v niektorých krajinách náruživé vedený spor o školu a výchovu, potom želania, ktoré nám mnohí z vás, ctihodní bratia, a z vašich veriacich, o tejto veci dôverne prejavili, a napokon, ako sme už povedali, naša vlastná činnosť láska k mládeži nútia nás, aby sme sa znova a dôkladnejšie zaoberali touto otázkou. Pravda, nemienime ju teoreticky a prakticky rozoberať v celom, takmer až nekonečnom rozsahu, lež chceme iba krátko vyložiť aspoň hlavné zásady a smernice, osvetliť dôsledky, vyplývajúce z nich, a poukázať, ako ich možno prakticky použiť.

Nechže mládež a všetci tí, čo sa z povolania zaoberajú výchovou, pokladajú tento okružný list za dar, ktorý im so zvláštnou láskou venujeme ako pamiatku na konci päťdesiateho roku, čo sme prijali kňazský úrad.

Naozaj nikdy sa toľko nehovorilo o výchove ako práve v dnešných časoch. Množia sa autori nových teórií o výchove, vymýšľajúci a naširoko vysvetľujúci nové výchovné spôsoby a prostriedky, ktorými vraj možno ľahšie a účinnejšie dospieť k takej výchove, pomocou ktorej by v budúcnosti ľudia ľahšie dosiahli túženú blaženosť na zemi.

Príčinou toho je, že ľudia, stvorení Bohom na jeho obraz a podobenstvo a určení, aby raz v Ňom, ako v najvyššom Dobre, našli svoju blaženosť, vidia, že i pri veľkom hmotnom dostatku a pokroku vonkajšie dobrá nemôžu zaistiť opravdivú blaženosť, ani súkromnú ani verejnú. Preto pociťujú v sebe pálčivejšiu túžbu - vstúpenú do ich prírody samým Stvoriteľom - po vznešenejšom a dokonalejšom živote, ktorý podľa ich zdania možno dosiahnuť predovšetkým výchovou. No mnohí, príliš sa pridŕžajúc pôvodného zmyslu lat. slova (educatio), snažia sa tú dokonalosť vylúdiť zo samej ľudskej prirodzenosti a vypestovať ju jedine jej silami. Pravda, preto sa aj ľahko mýlia. Ved' tým, že lipnú výlučne na zemských a pomínuteľných veciach, obracajú svoj zrak a túžbu nie na Boha, Pôvodcu a cieľ všetkých vecí, lež na seba samých. Následok toho býva, že ich sužuje ustavičná duševná neistota a nepokoj, kým neuprú svoj pohľad a nezamerajú svoje skutky na Boha, jediný cieľ všetkej dokonalosti podľa hlbokého výroku sv. Augustína: „Pre seba si nás stvoril, Pane, a nespokojné je naše srdce, kým nespočinie v Tebe.“ (Vyznania, I, 1.)

Podstata, dôležitosť a vznešenosť kresťanskej výchovy

Je teda veľmi dôležité, aby sa vo výchove nerobili chyby a aby sa neodbočilo od posledného cieľa, ku ktorému má nevyhnutne smerovať každá vychovávateľská práca. A vskutku, keďže každá výchova má viesť k takému pretvoreniu človeka, k akému má človek dôjsť v tomto pozemskom živote, aby dosiahol svoj posledný cieľ, určený Bohom, je zrejmé, že nemôže byť nijakej pravej výchovy, ktorá by celkom nesmerovala k poslednému cieľu, a to tak, že v prítomnom svetovom priadku, určenom Božou Prozreteľnosťou, keď sa nám totiž Boh sám zjavil vo svojom Synovi, ktorý jediný je „život, pravda a cesta“, nemôže byť úplnej a dokonalej výchovy okrem kresťanskej.

Z toho vysvitá, že otázka kresťanskej výchovy je veľmi dôležitá nielen pre jednotlivcov, ale aj pre rodinnú a občiansku spoločnosť, ktorej dokonalosť a stálosť spočíva v dokonalosti a stálosti členov, z ktorých sa skladá. Podobne z uvedených zásad jasne vyplýva, ako veľmi kresťanská výchova vyniká nad ostatné, pretože sa predovšetkým usiluje, aby mládeži pomohla dosiahnuť najvyššie Dobro, totiž Boha, a ľudskej spoločnosti najväčší blahobyť, pokiaľ je to pravda tu na zemi možné. A usiluje sa to dosiahnuť najúčinnjším spôsobom, nakoľko ľudia, podporujúci takéto dielo, spolupracujú s Bohom a tak súkromne i verejne napomáhajú pokrok a zdokonalenie svojich spoluobčanov. Vychovávatelia totiž tak účinne a natrvalo stvárnajú a usmerňujú ducha mládeže, že aj v budúcnosti akosi vedú beh života, ako to dosvedčuje Božia múdrosť: „Mladík ani v starobe neopustí cestu, ktorú nastúpil“ (Kniha prísloví, 22, 6). Právom teda napísal i sv. Ján Zlatoústý: „Čo je väčšie, ako viesť duše, ako utvárať mravy mládeže?“ (Hom. 60 na 18, hl. sv. Matúša.)

No najkrajšie ukázal vznešenosť, dôstojnosť a nadprirodzenú cenu kresťanskej výchovy sám Kristus, keď slovami prekypujúcimi láskou vyhlásil, že dieťatko akosi tvoria jeho vlastnú osobu: „Ktokoľvek prijme jedno z týchto dieťatok v mojom mene, mňa prijme!“ (Marek 9, 36.)

Rozdelenie

Aby sa teda v tomto veľmi dôležitom diele nielen nerobili chyby, lež aby sa s pomocou Božou zabezpečila i cesta k lepšiemu úspechu, je veľmi potrebné, aby sme mali jasnú a presnú predstavu o kresťanskej výchove a jej podstatných prvkoch, t. j. aby sa vedelo, kto má vychovávať, kto výchovu potrebuje, aké má byť výchovné prostredie a okolnosti a najmä aký je cieľ a prostriedky kresťanskej výchovy v terajšom poriadku, určenom Božou Prozreteľnosťou.

Kto má vychovávať?

Výchova nevyhnutne patrí do povinností spoločností, nie jednotlivcov. Človek od svojho narodenia patrí do troch nevyhnutných spoločností, od seba síce navzájom odlišných, no z vôle Božej súladne spojených. Z týchto dve - totiž rodinná a občianska, sú prirodzené; tretia totiž Cirkev, je nadprirodzená.

Prvé miesto zaujíma rodina, ktorá svojou prírodou, a preto i svojimi vlastnými právami, predchádza občiansku spoločnosť, lebo ju sám Boh ustanovil a zriadil, aby potomstvu dávala život a starala sa o jeho výchovu. No jednako rodina je nedokonalou spoločnosťou, lebo nemá všetky prostriedky, ktorými by svoj cieľ mohla dokonale dosiahnuť. Naproti tomu občianska spoločnosť, pretože má všetko, čo potrebuje, aby dosiahla svoj cieľ, totiž spoločný pozemský blahobyť, je spoločnosťou dokonalou. Preto prevyšuje rodinný sväzok, ktorý len v občianskej spoločnosti môže bezpečne a náležite splniť svoje poslanie.

Napokon tretia spoločnosť, v ktorej ľudia skrze sv. krst vchádzajú do života milosti, je Cirkev, spoločnosť nadprirodzená, objímajúca celé ľudské pokolenie, a dokonalá, keďže má

všetky prostriedky na dosiahnutie svojho cieľa, totižto spásy všetkých ľudí. Preto vo svojom poriadku je to spoločnosť najvyššia.

Z toho vyplýva, že výchova, týkajúca sa celého človeka i ako jednotlivca, i ako člena ľudskej spoločnosti v prirodzenom i v nadprirodzenom poriadku, podľa terajšieho Bohom ustanoveného plánu v náležitej miere prislúcha všetkým týmto trom potrebným spoločnostiam primerane ich cieľu.

Cirkev a výchova

Vychovávať má predovšetkým Cirkev, a to z dvojakého nadprirodzeného právneho titulu, ktorý Boh dal len jej, takže tento titul predstihuje a prevláda každý iný titul prirodzený.

Učiteľský úrad Cirkvi

Prvý právny titul spočíva v najvyššom učiteľskom úrade, ktorý Božský Zakladateľ zveril Cirkvi slovami: „Daná mi je všetka moc na nebi i na zemi. Idte teda, učte všetky národy a krstite ich v mene Otca, i Syna, i Ducha Svätého. Učte ich zachovávať všetko, čokoľvek som vám prikázal. A, hľa, ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta“ (Matúš, 28, 18-20). Tomuto úradu Kristus spolu s rozkazom hlásať všetkým jeho učenie udelil i neomylnosť. Preto Cirkev „bola od Božského Zakladateľa ustanovená za stĺp a oporu pravdy, aby všetkých ľudí vyučovala vo viere, neporušene a plne zachovávala zverený poklad zjavenia a viedla ľudí a ich zväzky podľa zásad zjaveného učenia, aby ich skutky boli mravné a ich život bezúhonný“ (Pius IX., okruž. list „Cum non sine“, 14. júla 1864).

Duchovné materstvo

Druhý titul vyplýva z jej nadprirodzeného materstva, ktorým Cirkev, najčistejšia nevesta Kristova, dáva ľuďom život božej milosti, sviatosťami a príkazmi ho v nich udržuje a zveľaduje. Preto sv. Augustín právom poznamenáva: „Nebude mať Boha za otca, kto nechce mať Cirkev za matku“ (De Symbolo ad catech., XIII.).

Pokiaľ teda siaha jej výchovné poslanie, t. j. „učiť vieru a mravy, Boh sám dal Cirkvi účasť na svojom učiteľskom úrade a svojou božskou štedrosťou učinil ju neomylnou. Preto je najvyššou a najistejšou učiteľkou ľudí a prislúcha jej neporušiteľné právo slobodne vyučovať“ (Okr. list Leva XIII. „Libertas“, 20. júna 1888). Z toho nevyhnutne vyplýva, že Cirkev tak vo svojom práve na výchovu ako i v jeho vykonávaní nepodlieha nijakej moci, a to nielen čo do predmetu, na ktorý sa rozprestiera jej vlastný úrad, lež aj čo do nevyhnutných alebo osožných prostriedkov. Teda Cirkev má právo, nepodliehajúce nijakej svetskej moci, použiť aj ostatné svetské vedy a náuky, ktoré ináč sú spoločným majetkom všetkých jednotlivých občanov i spoločností, a menovite má právo o nich usudzovať, či napomáhajú kresťanskú výchovu, alebo či jej prekážajú.

Môže to robiť jednak preto, lebo ako dokonalá spoločnosť má nezávislé právo vyberať si a používať prostriedky a pomôcky, napomáhajúce je dosiahnuť svoj cieľ; jednak preto, lebo každá náuka, práve tak ako každý ľudský čin, nevyhnutne závisí od posledného cieľa, a preto nemôže nepodliehať príkazom božieho zákona, ktorého Cirkev je neomylnou strážkyňou, tlmočnicou a učiteľkou.

To isté jasne vyhlásil aj náš predchodca blahej pamäti Pius X. slovami: „Nech kresťan čokoľvek podujme, hoc by to bolo i čisto svetské a hmotné, nesmie nevšímať si dobra nadprirodzeného, lež, naopak, podľa predpisov kresťanskej múdrosti, musí všetko zamerať k najvyššiemu Dobru ako k poslednému cieľu. Okrem toho všetky jeho činy v tom, či sú s mravného hľadiska dobré alebo zlé, čiže nakoľko sa zrovnávajú s prirodzeným a božím

právom alebo mu odporujú, podliehajú úsudku a právomoci Cirkvi“ (Okr. list. „Singulari quadam“, 24. sept.).

Pozoruhodné je, ako dôkladne pochopil a vyjadril túto základnú časť katolíckeho učenia Manzoni, znamenitý spisovateľ, hlboký mysliteľ a muž správneho úsudku: „Keď Cirkev vraví, že úsudok o mravoch patrí jej, nechce tým tvrdiť, že jej tento úsudok patrí výlučne, lež to, že jej patrí v celom rozsahu. No nikdy nehlásala, že ľudia, ktorí do nej nepatria, alebo sú bez jej náuky, nemôžu poznať nijakú mravnú pravdu, lež naopak, hockedy niekto vyriekol takúto výpoveď - a to sa aj v rozličnej forme stalo - Cirkev ju opätovne zavrhla. Vyznáva však, ako to vyznávala v minulosti a bude vyznávať v budúcnosti, že jedine ona, pretože je Ježišom Kristom založená a pretože v Jeho mene prijala Ducha Svätého, poslaného Otcem, priamo a naveky vlastní všetku pravdu, týkajúcu sa mravov, v ktorej sa nachádzajú všetky zvláštne mravné pravdy, ako tie, ktoré tvoria časť zjavenia božieho, alebo z neho vyplývajú! (A. Manzoni, Osservazioni sulla Morale Cattolica, hl. III.)

Širšie práva Cirkvi

Cirkev teda napomáha a pestuje písomníctvo, vedy a umenia, nakoľko tieto sú potrebné alebo užitočné kresťanskej výchove a vôbec práci za spásu duší. Preto tiež zakladá a udržuje svoje vlastné školy a ústavy pre všetku vedu a pre každý stupeň vzdelania. (Cirk. zákonník, kán. 1375). Ba ani takzvanú telesnú výchovu netreba pokladať za cudziu jej materinskému učiteľskému úradu, pretože aj ona môže kresťanskej výchove alebo osožiť, alebo škodiť.

A táto všestranná kultúrna činnosť Cirkvi, ako s jednej stránky je najväčšou oporou rodín a národov, ktoré sa bez Krista rútia do záhuby, ako správne poznamenáva Hilarius: „Čo je nebezpečnejšie pre svet ako nepriať Krista?“ (Koment. k 18. hl. sv. Mat.) - tak s druhej strany ani v najmenšom neprekáča občianskej úprave výchovy a vzdelávania. Veď Cirkev ako múdra matka vôbec sa neprotiví, aby jej školy a ústavy pre výchovu laikov v každom národe neprispôbili sa k zákonitým predpisom vlády a je tiež vždy ochotná dohodnúť sa s vládou a všetky prípadne vzniklé ťažkosti v súlade spoločne rozriešiť.

Okrem toho Cirkev má neodcudziteľné právo a nevyhnutnú povinnosť dohliadať na celú výchovu svojich dietok čiže veriacich tak v ústavoch verejných, ako aj v ústavoch súkromných, a to nielen na vyučovanie náboženstva, ktoré sa tam koná, ale aj na hocakú inú náuku alebo predmet, nakoľko majú niečo spoločné s náboženstvom a mravnosťou. (Cirk. zákonník, kán. 1381, 1382).

V používaní tohto práva nemá sa vidieť nemiestne miešanie sa Cirkvi do cudzích vecí. Práve naopak, načim v ňom vidieť veľkú materinskú starostlivosť chrániť svoje dietky pred vážnym nebezpečenstvom, aby nenasiakli všelijakým jedom, ktorý by ohrozil neporušiteľnosť viery a svätosť mravov. Tento dozor Cirkvi nielen že nemôže zapríčiniť nijakú vážnu nepríjemnosť, lež naopak, účinne prispieva k poriadku a blahobytu rodín a štátu, pretože vzdialuje od mládeže mravnú nákazu, ktorá ľahšie zachvacuje tento neskúsený a neustálený vek a obyčajne rýchlejšie prenikne do celého života mládeže. Bez pravej náboženskej a mravnej výchovy - ako múdro upozorňuje Lev XIII. - „chorá bude každá vzdelanosť. Mládež, nenavyknutá na bázeň božiu, nestrpí nijakú mravnú ukáznenosť a, navyknutá nie neodoprieť svojim náruživostiam, ľahko sa dá strhnúť k vyvolaniu neporiadkov v štáte“. (Okr. list „Nobilissima Gallorum gens“, 8. feb. 1884).

Vychovávateľský úrad, ktorý má Cirkev, nie je ani priestorove ani časove ohraničený. Vzťahuje sa na všetky národy podľa rozkazu Kristovho: „učte všetky národy“ (Mat. 28, 19) a nijaká svetská moc nemôže ho oprávnené napádať alebo mu prekážať.

Predovšetkým sa vzťahuje na všetkých veriacich, o ktorých sa Cirkev ako milujúca matka bedlivo stará. Preto v behu storočí na ich osoh vybudovala a zveľadila nesmierne množstvo škôl a ústavov pre najrozmanitejšie náuky a vedy. Veď, ako sme len nedávno mali

príležitosť povedať (Reč k chovancom Tuskulánskeho kolégia, ľudove menovaného Mondragone, 14. mája 1929) - „už v dávnom stredoveku, keď bolo tak mnoho (ktosi povedal, že ich bolo až priveľa) kláštorov, pustovní, kostolov, kolegiálnych domov, kapitúl katedrálnych a iných, pri každej z týchto inštitúcií bola škola alebo budova, určená vzdelávaniu a výchove mládeže. K tomu načim pridať všetky univerzity, ktoré sa všade zakladali z popudu Apoštolskej stolice a Cirkvi a boly pod jej ochranou. Tento nádherný zjav, ktorý dnes oveľa lepšie vidíme, lebo je nám bližší, a pretože je - primerane k terajším pomerom - veľkolepejší, nechýbal v nijakej dobe. Spisovatelia a dejepisci nevedia sa dosť nadiviť, čo všetko v tomto ohľade Cirkev vykonala a ako skvele a úspešne splnila Bohom je sverený úrad pokresťančiť ľudskú spoločnosť. No, keď nik sa nemôže vyhnúť obdivu, že Cirkev vo všetkých časoch okolo seba vedela shromaždiť na státisíce a milióny chovancov, sverených na výchovu, najmenej sa musí začudovať nad tým, čo vykonala nielen na poli výchovy, lež aj pri skutočnom vzdelávaní vo vedách? Že sa zachovalo toľko pokladov kultúry, civilizácie a písomníctva, treba ďakovať Cirkvi, ktorá sa o to dôsledne a zámerne starala a ktorá sa i v dávnych barbarských dobách zaslúžila, aby najmä písomníctvo, filozofia, umenie a staviteľstvo zaskveli sa toľkým svetlom.“

Pravda, Cirkev toto všetko mohla vykonať a aj vykonala preto, lebo jej zverená vychovávateľská úloha vzťahuje sa aj na neveriacich, pretože všetci ľudia sú povolani vstúpiť do kráľovstva božieho a dosiahnuť večného spasenia. Ako totiž za našich čias katolícki misionári rozsievajú tisíce škôl po všetkých ešte nepokresťančených krajinách, od oboch brehov Gangesu až po Žltú rieku a po rozľahlé ostrovy Oceánu, od Africkej pevniny po Dolnú Patagóniu a ľadovú Aljašku, tak v predošlých storočiach Cirkev skrze svojich hlásateľov Evanjelia priviedla ku kresťanskému životu a kultúre rozličné národy, z ktorých sa teraz skladajú národy kresťanského kultúrneho sveta.

A tak je dokázané, že Cirkvi tak právne, ako aj z dôvodov historických akosi prednostne prináleží vychovávateľská úloha a že ani jeden nepredpojatý a predsudkami nezaťažený človek nemôže vynájsť nijakú príčinu, pre ktorú by mohol napádať a prekážať Cirkvi v tom diele, ktorého dobrodenia teraz používa ľudská spoločnosť.

Súlad práv Cirkvi s právami rodiny a štátu

Nemožno to robiť už aj preto, lebo práva rodiny i štátu, ba aj práva, ktorí majú jednotliví občania ohľadne náležitej slobody vedy, jej metód a vôbec hocakej svetskej kultúry, sa neprotivia tomuto prednostnému právu Cirkvi. Naopak, s ním sa úplne zrovnávajú. Príčina a pôvod tohto súladu väzí v tom, že nadprirodzený poriadok, o ktorý sa opierajú práva Cirkvi, neruší a nestenčuje prirodzený poriadok, o ktorý sa opierajú práva Cirkvi, neruší a nestenčuje prirodzený poriadok, ku ktorému patria iné spomenuté práva, lež, naopak, ho povznáša a zdokonaľuje. Obidva tieto poriadky sa vzájomne napomáhajú a dopĺňujú, podľa svojej povahy a hodnosti, pretože obidva pochádzajú od Boha, ktorý si nemôže protirečiť: „Diela božie sú dokonalé a cesty božie sú rozumné.“ (Deut. 22, 4.)

Vec stane sa zjavnejšia, ak si zvlášť a bližšie všimneme vychovávateľskej úlohy, ktorá prislúcha rodine a štátu.

Úloha rodiny vo výchove

Predovšetkým úloha rodiny obdivuhodne sa zhoduje s poslaním Cirkvi, lebo obidve veľmi podobným spôsobom pochádzajú od Boha. Veď v prirodzenom poriadku Boh rodine predovšetkým dáva plodnosť, základ života a tak i základ výchovy k životu, a s ňou spolu i autoritu, ktorá je základom poriadku.

Právo prednostné

Anjelský učiteľ sv. Tomáš sa aj o tejto veci, ako obvykle, vyjadruje veľmi jasne a dôkladne: „Telesný otec zvláštnym spôsobom zúčastňuje sa na pojme princípu, ktorý sa zvrchovane nachádza v Bohu ... Otec je princíp (základ) i plodenia i výchovy i ukáznenosti i všetkého, čo patrí k zdokonaľovaniu ľudského života.“ (Sv. Tomáš, 2a, 2ae, q. 102, a. 1.)

Rodina má teda bezprostredne od Boha úlohu, a preto i právo vychovávať dorast. Toto právo jednak je také, že sa ho ani sama nemôže zrieknuť, pretože je spojené s veľmi vážnou povinnosťou, jednak predchádza právo hocakej občianskej spoločnosti a štátu, a preto nijakej pozemskej moci nie je dovolené ho narušiť.

Právo nenarušiteľné

Túto nedotknuteľnosť Anjelský učiteľ dokazuje takto: „Dieťa svojou prírodou je čosi z otca ... K prirodzenému právu teda patrí, aby dieťa, kým nezačne užívať rozum, bolo pod otcovou starostlivosťou. Priečilo by sa prirodzenému právu, keby dieťa, skôr ako začne užívať rozum, bolo vytrhnuté zo starostlivosti rodičovskej, alebo keby sa s ním čosi robilo proti vôli rodičov.“ (Sv. Tomáš, 2a, 2ae, q. 10, a. 12.) A keďže rodičia sú viazaní k tejto starostlivosti dokiaľ deti sa nemôžu same o seba starať, je zrejmé, že nedotknuteľné právo rodičov na výchovu detí trvá až po túto hranicu. „Lebo príroda - podľa učenia Anjelského učiteľa - nemá za cieľ dieťa len splodiť, lež ho aj priviesť a povzniesť do dokonalého stavu človeka ako takého t. j.: do stavu čnosti.“ (Suppl. S. Th., 3. p., q. 42. a i.)

Preto Cirkev, ako múdra zákonodarka, túto vec i dôkladne i jasne shrnula vo svojom zákonníku takto: „Rodičia sú veľmi prísno viazaní podľa svojich síl stráť sa tak o náboženskú a mravnú, ako aj o telesnú a občiansku výchovu dieťaťa, a tiež starať sa o ich hmotné blaho.“ (Cirk. zákonník, kán. 1113.)

V tejto veci sa natoľko zhoduje všeobecné smýšľanie ľudí, že s ním v otvorenej protive stoja všetci tí, čo sa opovažujú tvrdiť, že dieťa patrí prv štátu ako rodine a že štát má výlučné právo vychovávať. Úplne ničotný je dôvod, ktorý títo ľudia uvádzajú, že totiž človek prichádza na svet ako občan a že preto od začiatku patrí štátu. Neuvedomujú si, že človek prv, než je občanom, musí žiť a že život nedostáva od štátu, lež od rodičov. Múdro preto učí Lev XIII.: „Deti sú niečím otcovým, akoby rozšírenou otcovou osobou. Ak chceme celkom presne hovoriť, nevstupujú do občianskej spoločnosti a neberú na nej účasť skrze seba samých, lež skrze zväzok rodinný, v ktorom boli zrodené.“ (Lev XIII., Okr. list „Rerum novarum“, 15. mája 1891.) Preto tiež hovorí ďalej v tom istom okr. liste, Lev XIII.: „Otcovská moc je taká, že štát ju nemôže ani zrušiť ani pohltiť, lebo má so životom ľudským ten istý spoločný pôvod.“

Z toho však nevyplýva, že právo rodičov na výchovu dieťaťa je neobmedzené a ľubovoľné. Veď je odlučiteľne podriadené poslednému cieľu a zákonu prirodzenému a božiemu, ako učí ten istý Lev XIII. v inom okr. liste, kde je reč o hlavných povinnostiach kresťanských občanov. Práva a povinnosti rodičov tam zhrňuje takto: „Rodičia majú od prírody právo na výchovu svojich dieťaťa. Majú však okrem toho povinnosť, aby vzdelávanie a výchovu dieťaťa uviedli do úplného súladu s cieľom, pre ktorý ich dostali z dobrodenia božieho. Rodičia sa teda musia všemožne poušľovať, aby znemožnili každú krivdu, ktorá by sa im v tomto ohľade robila. Musia stoj čo stoj dosiahnuť, aby výchova dieťaťa rozhodne zostala v ich noci, a bola kresťanská, ako sa patrí. Najmä musia zamedziť, aby ich deti nechodili do takých škôl, v ktorých hrozí nebezpečenstvo, že vsajú do seba osudný jed bezbožnosti“ (Lev XIII. Okr. list „Sapientiae christianae“, 10. jan. 1890).

Načim poznamenať, že povinnosť vychovávať detky, viažúca rodinu, zahrňuje v sebe nielen výchovu náboženskú a mravnú, lež aj telesnú a občiansku (Cirk. zákonník, kán. 1113), najmä pokiaľ ona súvisí s náboženstvom a mravnosťou.

Právo, uznané svetským zákonodarstvom

Toto neodškriepiteľné právo rodiny neraz bolo uznané národmi, ktoré sa usilujú zachovávať prirodzené právo vo svojom občianskom zriadení. Napríklad - aby sme uviedli aspoň jeden z najnovších prípadov: Najvyšší súd Spojených štátov severoamerických, rozhodujúc o istom veľmi dôležitom spore, vyhlásil: „Štátu neprislúcha nijaká všeobecná moc predpísať jednotný spôsob výchovy pre mládež a túto nútiť, aby bola vyučovaná len vo verejných školách“ a uvádza aj dôvod z práva prirodzeného: „Dieťa nie je čírym tvorom štátu: kto ho živí a vedie, má právo a súčasne i vznešenú povinnosť ho vychovávať a pripravovať na splnenie svojich úloh.“ (U. S. Supreme Court Decision in the Oregon School Cases, June 1. 1925.)

Právo obraňované Cirkvou

Dejiny dosvedčujú, že so strany štátu, najmä v novšej dobe, porušili a porušujú sa práva, ktoré Stvoriteľ dal rodine. No dejiny tiež skvele dosvedčujú, že Cirkev tieto práva vždy dôsledne brala pod svoju ochranu a bránila. Najlepším dôkazom toho je zvláštna dôvera rodín voči cirkevným školám, ako sme nedávno uviedli v liste, upravenom na kardinála štátneho sekretára: „Rodina okamžite spoznala, o čo tu ide. Preto už od prvých čias kresťanstva až po našu dobu rodičia, aj keď majú len slabú alebo nijakú vieru, posielajú a sami privádzajú milióny svojich dietok do výchovných ústavov, ktoré založila a spravuje Cirkev.“ (List. kard. štát. sekretárovi z 30. mája 1929.)

Rodičovský cit, pochádzajúci od Boha, obracia sa totižto s dôverou na Cirkev, lebo vie, že tam nájde ochranu práv rodiny, krátko: ten súlad, ktorý Boh vložil do poriadku vecí na tomto svete. Cirkev, súc si vedomá svojho božského poslania, týkajúceho sa všetkých ľudí, súc si vedomá povinnosti, ktorá viaže všetkých ľudí, aby prijali jedine pravé náboženstvo a podľa neho žili, nikdy si neprestane privlastňovať právo a katolíckym rodičom pripomínať, aby dávali svoje deti pokrstiť a ich vychovávali po kresťansky. No, prirodzené právo rodiny na výchovu dietok natoľko si ctí, že nechce, dokiaľ nie sú splnené určité podmienky a záväzky, deti nevercov ani krstiť, ani hocako proti vôli rodičov prevziať starosť o ich výchovu, dokiaľ tieto nie sú schopné samy slobodne prijať vieru. (Cirk. zákonník, kán. 750, § 2. - Sv. Tomáš, 2a 2ae, q. 10. a. 12.)

Máme teda, ako sme to vyzdvihli v spomenutom preslove, dve veci veľmi dôležité: 1. Cirkev, ktorá dáva do služieb rodín svoju úlohu učiteľky a vychovateľky, a 2. rodiny, ktoré sa ponáhľajú túto úlohu vyžiť a Cirkvi zverujú svoje deti po stách a tisícoch. Tieto dve skutočnosti pripomínajú a zdôrazňujú veľkú pravdu, veľmi dôležitú v mravnom a sociálnom poriadku. Hovoria, že poslanie vychovávať prináleží predovšetkým Cirkvi a rodine a prináleží im právom prirodzeným a božským, teda neodlučne, neodškriepiteľne a nenahraditeľne.

Výchova a štát

Videli sme, že z tohto prvoradého práva Cirkvi a rodiny na výchovu vyplývajú veľké výhody pre celú spoločnosť. Nemôže teda z neho podľa Bohom ustanoveného poriadku vyplývať nijaká škoda ani pre skutočné a vlastné práva, ktoré vo výchove občanov prináležia štátu.

a) *Výchovné práva štátu vzhľadom na všeobecné dobro.*

Tieto práva dal občianskej spoločnosti sám Tvorca prírody, nie titulom otcovstva ako Cirkvi a rodine, lež vzhľadom na autoritu, ktorá jej prislúcha, aby mohla uskutočňovať všeobecné dobro, ktoré právom je jej vlastným cieľom. Preto výchova nemôže prislúchať občianskej spoločnosti tak isto ako Cirkvi a rodine, lež spôsobom odlišným, primeraným jej vlastnému cieľu.

Avšak tento cieľ čiže všeobecné dobro tuzemské spočíva v pokoji a istote, ktorým sa tešia rodiny a jednotliví občania pri výkone svojich práv, a súčasne i v najväčšom blahobyte duchovnom i hmotnom, ktorý tu na svete možno dosiahnuť spoločnými a usmernenými silami všetkých.

b) Dve funkcie štátnej autority.

Občianska autorita, prislúchajúca štátu, má teda dvojakú funkciu: ochraňovať a napomáhať rodinu a jednotlivca, ale nie ich pohlcovať alebo ich nahradzovať.

A tak vo veciach výchovy štát má právo, alebo lepšie rečeno povinnosť chrániť svojimi zákonmi právo predošlé - ktoré sme vyššie opísali - t. j. právo rodiny na kresťanskú výchovu dieťaťa a v dôsledku toho i rešpektovať nadprirodzené právo Cirkvi na takúto istú výchovu.

Podobne štátu prislúcha chrániť to isté právo i v dieťati, ak by rodičia fyzicky alebo mravne nemohli splniť svoje výchovné poslanie - pre nejakú chybu, neschopnosť alebo nehodnosť. Veď právo rodičov na výchovu dieťaťa, ako sme vyššie vyložili, nie je ani absolútne, ani ľubovoľné, lež závislé od zákona prirodzeného a božieho, a preto aj podriadené úsudku a autorite Cirkvi, ako i dozoru a právnej ochrane štátu, pokiaľ to vyžaduje spoločné dobro. Okrem toho rodina nie je dokonalou spoločnosťou, ktorá má v sebe všetky prostriedky, nevyhnutné pre svoje zdokonalenie. V tomto prípade, ináč veľmi zriedkavom, štát nenahrádza rodinu, lež iba odpomáha nedostatkom a dopĺňa ich náležitými prostriedkami, ale vždy v súhlase s prirodzenými právami dieťaťa a nadprirodzenými právami Cirkvi.

Okrem toho vo všeobecnosti štát má právo a povinnosť podľa zásad správneho rozumu a viery chrániť mravnú a náboženskú výchovu mládeže, odstrániac všetko, čo by sa jej vo verejnom živote protivilo.

Najmä štátu prináleží - vzhľadom na všeobecné dobro - všemožne napomáhať samu výchovu a vzdelanie mládeže. Predovšetkým má dobroprajne napomáhať iniciatívu a činnosť Cirkvi a rodín, ktorých účinnosť je dokázaná dejinami a skúsenosťou. Potom má túto činnosť dopĺňať, ak nedosahuje svoj cieľ alebo ak je nedostatočná, aj vlastnými školami a ustanovizňami, pretože „štát ako nik iný oplýva prostriedkami, danými mu na to, aby napomáhal potreby všetkých, a sluší sa, aby ich aj použil v prospech všetkých tých, od ktorých pochádzajú“. (Prívet k chovancom kolégia Mondragone 14. mája 1929.)

Ďalej štát môže žiadať a teda i postarať sa, aby všetci občania mali potrebnú znalosť svojich občianskych a národných práv a istý stupeň vzdelania rozumového, mravného a fyzického, ktoré vzhľadom na terajšie časy všeobecné dobro naozaj vyžaduje.

Je však jasné, že vo všetkých týchto spôsoboch napomáhania výchovy a vzdelania verejného a súkromného štát musí rešpektovať prvotné práva Cirkvi a rodiny na kresťanskú výchovu a k obidvom sa zachovať spravodlivo. Preto je nespravodlivý a nedovolený hocaký výchovný alebo školský monopol, ktorý fyzicky alebo mravne núti rodiny, aby svoje deti posielali do štátnych škôl proti takému náhľadu, ktorému oprávnené môžu dať prednosť.

c) Akú výchovu si môže štát vyhradiť?

No toto neprekáža, aby si štát pre dobrú správu verejných vecí a na obranu pokoja zvnútra i zvonku, čo je tak nevyhnutné pre všeobecné dobro a vyžaduje zvláštne schopnosti a prípravu, nevyhradil zriaďovanie a správu škôl, pripravujúcich pre určité verejné služby a najmä pre službu vojenskú, ak len pritom sa usiluje, aby neurazil práva Cirkvi a rodiny vo veciach, ktoré sa ich dotýkajú. Nie je zbytočné znovu tu zvlášť toto pripomínať, lebo za našich čias (keď sa šíri práve tak prehnaný a falošný, ako pokoj a blahobytu nepriateľský nacionalizmus) stáva sa zvykom prekračovať náležitú mieru vo vojenskej úprave takzvanej

fyzickej výchovy chlapcov (a občas i dievčat, čo sa protiví i samým pravidlám ľudskej prírody). Ba táto príprava často i v deň Pána nadmieru pohlcuje čas, ktorý by sa mal posvätiť náboženským povinnostiam alebo stráviť vo svätyni rodinného života. Ostatne, nechceme karhať to, čo môže byť dobré v pestovaní disciplíny a oprávnenej odvahy pomocou takýchto spôsobov, lež iba každú výstrednosť, ako napr. ducha násilenstva, ktorého neslobodno zamieňať s duchom smelosti, ani so vznešeným, šľachetným citom vojenskej chrabrosti pri obrane vlasti a verejného poriadku, alebo aj prehnany atletizmus, ktorý už i v klasickej pohanskej dobe značil zvrhlosť a úpadok pravej telesnej výchovy.

Napokon občianskej spoločnosti a štátu vo všeobecnosti prislúcha takzvaná výchova občianska nielen mládeže, lež i občanov každého veku a povolania. Táto výchova je v umení verejne predkladať rozumu, obrazotvornosti a zmyslom jednotlivca, žijúceho v spoločnosti, predmety, ktoré nabádajú vôľu k dobrému a ju pri tom sprevádzajú mravnou nevyhnutnosťou, či pozitívne, spôsobom, akým sú predkladané, alebo negatívne, prostriedkami, ktoré zamedzujú zlo. (P. L. Taparelli, Saggio teorico de Diritto Naturale, n. 922, dielo nikdy dost nevyňachválené a odporúčané akademikom. Porovnaj náš prívet z 18. dec. 1927.) Táto občianska výchova, tak rozsiahle mnohonásobná, že zaujíma skoro celú činnosť štátu, za všeobecné dobro nemôže mať iný základ ako zásady práva a nemôže protirečiť učeniu Cirkvi, ktorá je Bohom ustanovenou učiteľkou týchto zásad.

Pomer Cirkvi k štátu

Všetko to, čo sme dosiaľ povedali o činnosti štátu vzhľadom na výchovu, spočíva na veľmi pevnom a neochvejnom základe katolíckeho učenia o „kresťanskom zriadení štátov“, ktoré tak skvele vyložil náš predchodca Lev XIII. najmä v okr. listoch „Immortale Dei“ a „Sapientiae christianae“: „Boh, - hovorí Lev XIII. - rozdelil vládu nad ľudským pokolením medzi dve moci: cirkevnú a občiansku. Prvá spravuje veci božské, druhá veci ľudské. Obidve sú zvrchované, každá na svojom poli. Jedna i druhá má určité hranice, ktoré ju uzatvárajú a sú určené jej vlastnou prírodou a prvotným cieľom. Tak povstáva ako by sféra, v ktorej sa vyvíja výlučným právom činnosť každej. No keďže jedna i druhá majú tých istých poddaných a keďže sa môže stať, že tá istá vec, s rozličného hľadiska, patrí do príslušnosti a úsudku každej z nich, predvídaný Boh, od ktorého pochádzajú, musel každej určiť, ako má správne a náležite pokračovať. Moci, ktoré sú, ustanovené sú od Boha (Rom. 13, 1).“

Nuž a výchova je práve jedna z tých vecí, ktoré patria i Cirkvi i štátu, „hoci rozličným spôsobom“, ako sme to vyložili vyššie. „Preto musí, - pokračuje Lev XIII. - medzi obidvoma mocami vládnuť patričný súlad, ktorý právom bol prirovnaný k súladu, jestvujúcemu medzi dušou a telom. Akého druhu a rozsahu má tento súlad byť, možno posúdiť iba tak, že si všimneme - ako sme povedali - povahy každej z nich, ako aj vznešenosti a prednosti ich cieľa: lebo jedna má za bezprostrednú a vlastnú úlohu starať sa o dobro pozemské, druhá má zaobstarávať dobrá nebeské a večné. Teda všetko, čo je vo veciach ľudských akokoľvek sväté, všetko, čo má vzťah ku spásu duší alebo k službe božej, či už svojou povahou alebo svojím cieľom, podlieha moci a rozhodovaniu Cirkvi. Ostatné veci, ktoré nevybočujú z občianskeho a politického okruhu, právom závisia od občianskej autority, pretože Ježiš Kristus prikázal dávať cisárovi, čo je cisárovo, a Bohu, čo je božie.“ (Okr. list „Immortale Dei“, 1. nov. 1885.)

Ktokoľvek by sa zdráhal prijať tieto zásady a uplatniť ich na výchovu, nevyhnutne by musel poprieť, že Ježiš Kristus založil svoju Cirkev pre večnú spásu ľudí, a musel by trvať aj na tom, že občianska spoločnosť a štát nepodliehajú Bohu a jeho zákonu prirodzenému a božiemu. Ale to je zrejme zmýšľanie bezbožné, protiviac sa zdravému rozumu a najmä vo veciach výchovy krajne nebezpečné správne formovaniu mládeže a celkom iste zhubné pre samotnú občiansku spoločnosť a opravdivý blahobyť ľudstva. A naopak zasa použitie týchto

zásad nevyhnutne veľmi napomôže správnu výchovu občanov. Dostatočne to dokazujú dejiny všetkých vekov. Preto ako vedel Tertullian v prvých časoch kresťanstva vo svojej Apológii, tak mohol sv. Augustín vo svojej dobe vzdorovať všetkým protivníkom katolíckej Cirkvi. Podobne môžeme i my za našich čias s týmto posledným opakovať: „Nože, nech nám teda tí, ktorí nám hovoria, že Kristovo učenie sa protiví štátu, dajú takých vojakov, akých ono žiada. Nech nám dajú takých poddaných, takých manželov, také manželky, takých rodičov, také dietky, takých pánov, takých služobníkov, takých sudcov, takých konečne poplatníkov a vyberačov daní, akých žiada kresťanské učenie, a nech sa potom opovážia povedať, že toto učenie je škodlivé štátu. Lež v opačnom prípade nech neváhajú priznať, že toto učenie je, ak ho ľudia poslúchajú, zvrchovanou spásou štátu.“ (Sv. Augustín, list 138.)

A keďže ide o výchovu, je na mieste pripomenúť, ako dokonale vyjadril túto katolícku pravdu, potvrdenú skutkami, v časoch novších, v dobe renesancie, cirkevný spisovateľ, ktorý sa veľmi zaslúžil o kresťanskú výchovu, totiž zbožný a učený kardinál Silvio Antoniano, žiak obdivuhodného vychovávateľa, sv. Filipa Nerejského, učiteľ a tajomník latinských listov sv. Karola Boromejského, na ktorého žiadosť a vnuknutie napísal zlatý spis: *O kresťanskej výchove dietok*, kde takto uvažuje:

e) *Nevyhnutnosť a výhody súladu s Cirkvou.*

„Čím väčšmi zemská vláda vie prispôbiť svoju činnosť k činnosti moci duchovnej a čím viac jej žičí a napomáha ju, tým lepšie prispieva na zachovanie štátu. Lebo kým cirkevný predstavený sa usiluje formovať dobrého kresťana pomocou autority a prostriedkov duchovných, podľa svojho cieľa, súčasne nevyhnutne utvára dobrého občana, takého, akým má byť pod vládou politickou. Je to tak preto, lebo v katolíckej rímskej Cirkvi, meste božom, je naskrze jednou a tou istou vecou dobrý občan a dobrý človek. Preto sa veľmi mylia tí, čo rozdeľujú veci tak spojené a čo sa nazdávajú, že môžu mať dobrých občanov s inými zásadami a s inými cestami, ako sú tie, čo pomáhajú formovať dobrého kresťana. Ale nech si vraví a rozkladá ľudská múdrosť, ako sa jej len páči: všetko to, čo sa stavia proti pokoju a blahu večnému, alebo čo od neho vzdialuje, nikdy nedonesie ani opravdivý pokoj, ani opravdivé blaho časné.“ (O kresť. výchove, kniha I., hl. 43.)

A podobne ako štát ani veda, ani vedecký spôsob výchovy, ani vedecké bádanie nemajú sa čo obávať plného a dokonalého práva Cirkvi na výchovu. Katolícke ústavy, nech patria k akémukoľvek stupňu vyučovania a vedy, nepotrebujú obrany. Priazeň, ktorej sa tešia, chvála, ktorú dostávajú, vedecký pokrok, ktorý napomáhajú a rozmnožujú, a hlavne to, že z nich vychádzajú dokonale a odborne vzdelaní úradníci, remeselníci, učitelia a vôbec príslušníci najrozmanitejšieho ľudského zamestnania, svedčia dostatočne v ich prospech. (List kard. štát. sekretárovi z 30. mája 1929.)

Ostatne všetky tieto skutočnosti iba nádherne potvrdzujú katolícke učenie, slávnostne vyhlásené Vatikánskym snemom: „Viera a rozum nielen si nemôžu nikdy protirečiť, lež si navzájom preukazujú službu, pretože správny rozum dokazuje základy viery a osvietený jej svetlom pestuje vedu o božských veciach, kým zasa viera oslobodzuje a chráni rozum od bludov a obohacuje ho rozličnými vedomosťami. Preto Cirkev sa nestavia proti ľudským umeniam a vedám, lež naopak, mnohonásobne im preukazuje svoju priazeň a ich napomáha. Ved' ona nielen pozná a váži si výhody, ktoré z nich plynú pre život ľudstva, lež aj prízvukuje, že tieto vedy, ako z Boha, Pána vied, vychádzajú, práve tak, ak sa správne pestujú, opäť k Bohu pomocou Jeho milosti privádzajú. A nijako sa nestavia ani proti tomu, aby tieto vedy, každá vo svojom vlastnom okruhu, nepoužívali vlastné zásady a vlastné vedecké metódy. No uznávajú túto oprávnenú slobodu, starostlivo bedlí, aby neupadli do bludov, keď sa dobrodružne postaví proti učeniu božiemu, alebo aby nezaujali a neuviedli do zmätku pole viery, keď prekročia svoje vlastné hranice.“ (Vat. snem, Zasadnutie III., hl., 4.)

Toto pravidlo oprávnenej vedeckej slobody je súčasne neporušiteľným pravidlom oprávnenej slobody výchovnej alebo správne chápanej slobody vyučovania. Načim ho

zachovať v každom sprostredkovaní náuky inému. No oveľa ťažší je tento záväzok pri vyučovaní mládeže, jednak preto, lebo ani verejný ani súkromný učiteľ nemá absolútne právo, lež právo zverené, jednak preto, lebo každé kresťanské dieťa - či útle či odrastené - má prísne právo na vyučovanie, ktoré je v súlade s učením Cirkvi, učiteľky a základu pravdy. Preto by sa ťažko previnil, kto by mu vieru pomútil. Zneužil by dôveru, ktorú má mládež voči svojim učiteľom, a zneužil by aj jej prirodzenú neskúsenosť a nezriadený sklon k neobmedzenej a falošnej slobode.

Koho vychovávať?

a) Celého človeka, padlého, ale i vykúpeného.

Nikdy sa totiž nemá stratiť so zreteľa, že kresťansky treba vychovávať celého človeka čiže ducha, spojeného s telom v jednu prírodu, so všetkými schopnosťami prirodzenými a nadprirodzenými, človeka, ako ho poznáme rozumom prirodzeným a zo zjavenia božieho. Treba teda vychovávať človeka, poklesnutého z prvotného vznešeného stavu, ale vykúpeného Kristom a znovu uvedeného do nadprirodzeného stavu adoptívneho synovstva božieho, bez mimoprirodzených výsad nesmrteľností tela, nenaštrbenosti jeho duševných schopností a vyrovnaností jeho náklonností! V ľudskej prírode teda ostávajú následky dedičného hriechu, najmä oslabenia vôle a nezriadené náklonnosti.

„Hlúposť je pripútaná k srdcu dieťaťa,“ hovorí Písmo sväté, „a odoženie ju prút kázne.“ (Prísl. 22, 15). Preto treba od útleho veku naprávať nezriadené náklonnosti a napomáhať a vyvíjať dobré. Predovšetkým treba osvecovať rozum a upevňovať vôľu pomocou nadprirodzených pravd a pomocou milosti (božej). Bez nej nemožno ani ovládať zlé náklonnosti, ani dosiahnuť dokonalosti, ako ju žiada Cirkev, ktorú Kristus preto obdaril svojou nebeskou náukou a svojimi svätými sviatosťami, aby bola úspešnou vychovávateľkou všetkých ľudí.

b) Falošnosť a nebezpečenstvá výchovného naturalizmu.

Preto je falošný každý výchovný naturalizmus, ktorý akýmkoľvek spôsobom vylučuje alebo zmalicherňuje nadprirodzenú činnosť kresťanstva vo výchove mládeže. A je pomýlený každý spôsob výchovy, ktorá sa opiera iba o sily ľudskej prírody. Sem patria vo všeobecnosti všetky terajšie výchovné systémy, ktoré sa odvolávajú na akúsi domnelú autonómiu a neobmedzujú slobodu dieťaťa, a ktoré obmedzujú alebo odstraňujú autoritu a činnosť vychovávateľa, priznávajú dieťaťu v diele jeho výchovy prvotné a výlučné právo rozhodovať o svojej výchove nezávisle od každého vyššieho zákona, či prirodzeného, či božieho.

Ak sa niektorými týmito výrazmi chce iba vyjadriť, i keď nevhodne, nevyhnutnosť, aby dieťa aktívne a postupne stále viac a viac povedome spolupracovalo so svojou výchovou; ak sa tým namýšľa iba odstránenie despotizmu a násilia z výchovy (od čoho sa ostatne líši spravodlivé pokarhanie), tvrdila by sa pravda, no nebolo by to nič nové, čo by nebola už predtým Cirkev učila a uskutočňovala v tradičnej kresťanskej výchove. Veď v tom iba napodobňuje Boha, ktorý volá každé svoje stvorenie, podľa jeho prírody, do aktívnej spolupráce, pretože jeho múdrosť „mocne zasahuje z jedného kraja na druhý a všetko riadi láskave“ (Múdr. 8. 1.).

No ak sa slová vezmú podľa prirodzeného zmyslu a ak sa súdi podľa skutkov, je príliš jasné, že mnohí chcú výchovu iba vymaniť z každej závislosti od božieho zákona. Preto sa za našich čias stretáme s naozaj čudným zjavom. Vidíme, ako vychovávateľa a filozofi v potu tváre vyhládávajú akýsi všeobecný mravný zákonník výchovy, ako keby ani nejstvovalo Desatoro, ani zákon Evanjelia, ba ani zákon prirodzený, ktorý Boh vpísal do srdca človeka, vyhlásil prostriedkom správneho rozumu a sám znova uzákonil pomocou pozitívneho zjavenia v Desatoro Božích prikázaní. Preto sa tiež stáva, že títo noví vychovávateľa

obyčajne opovržlivo kresťanskú výchovu nazývajú „nesamostatnou“, „pasívnou“, „zastaralou“; pretože sa opiera o božiu autoritu a o svätý zákon boží.

No biedne sa klamú, keď sa domnievajú, že tým - ako oni hovoria - „dieťa oslobodzujú“. Naopak, robia ho otrokom jeho zaslepanej pýchy a jeho nezriadených vášní, pretože tieto vášne, podľa logických dôsledkov týchto falošných systémov, sú ospravedlňované ako zákonité požiadavky prírody predstieranej ako nezávislej.

No je v tom ešte ničo horšie: hlásatelia týchto nových výchovných smerov si práve tak mylne, bezbožne a nebezpečne, ako márne nárokujú podriaadiť svojim pokusom a úsudkom, prislúchajúcim do prirodzeného a svetského poriadku, aj zjavy poriadku nadprirodzeného, vzťahujúce sa na výchovu, ako sú napr. kňazské alebo rehoľné povolania a vôbec tajomné účinky milosti božej. Treba však mať na zreteli, že milosť božia, hoci povznáša sily prírody, predsa ich aj nekonečne prevyšuje a nijako nemôže byť podriadená zákonom fyzickým, pretože „Duch veje, kde chce“. (Ján 3, 8.).

c) *Pohlavná výchova.*

No najnebezpečnejší je ten druh naturalizmu, ktorý za našich čias preniká pole výchovy v otázke najháklivejšej, akou je bezúhonnosť a čistota mravov. Veľmi rozšírený je blud tých, ktorí v nebezpečnej domýšľavosti a hrubými výrazmi hlásajú takzvanú pohlavnú výchovu. Mylne sa domnievajú, že môžu mládež zachrániť pred nebezpečenstvami zmyselnosti jedine prirodzenými prostriedkami, ako je napr. smelé zasväcovanie do tejto otázky a predchádzajúce poučovanie, podávané všetkým bez rozdielu, ba ja verejne, alebo, čo je ešte horšie, vystavovanie mládeže, za určitý čas, príležitostiam, aby si, ako sa hovorí na ne zvykla a otužila sa proti nebezpečenstvu.

No títo sa veľmi myliia, keď nechcú uznať vrodenu slabosť ľudskej prírody a zákon, o ktorom hovorí Apoštol, že „sa protiví zákonu ducha“ (Rim. 7, 23). Zneuznávajú aj poučenia zo skúsenosti, z ktorých jasne vyplýva, že najmä u mládeže poklesky proti dobrým mravom nepochádzajú natoľko z rozumovej nevedomosti, lež hlavne zo slabosti vôle, vystavenej príležitosti a pozbavenej pomoci milosti.

Ak teda v tejto veľmi chúlостivej otázke, vzhľadom na všetky okolnosti, v jednotlivom prípade stane sa potrebným poučenie, nech ho dá v príhodnom čase ten, kto má od Boha povolanie vychovávať a kto má k tomu i stavovskú milosť. Treba pritom zachovať všetku obozretnosť, známu tradičnej kresťanskej výchove a dostatočne opísanú menovaným Antonianom slovami: „Naša náklonnosť k hriechu je veľká, že často tie isté veci, ktoré sú nám predkladané ako liek proti hriechu, stávajú sa príležitosťou a podnecovaním k tomu istému hriechu. Preto je veľmi dôležité, aby dobrý otec, keď hovorí so synom o veci tak chúlостivej, dal dobrý pozor a nepúšťal sa do podrobností a rozmanitých spôsobov, ktorými táto pekelná hydra vie otráviť toľkých ľudí. Ináč miesto toho, aby tento oheň uhasil, nerozumne ho rozožne a rozdúcha v ešte neskazenom a jemnom srdci svojho dieťaťa. Všeobecne teda hovoriac, kým trvá detstvo, postačí použiť tie lieky, ktoré súčasne do duše vlievajú čnosť čistoty a zatvárajú dvere nerestí.“ (Silvio Antoniano, O kresťanskej výchove dieťok, kn. II., hl. 88.)

d) *Koedukácia*

Podobne mylný a pre kresťanskú výchovu zhubný je návod takzvanej výchovy „koedukačnej“, ktorá sa tiež u mnohých zakladá na naturalizme, popierajúcom dedičný hriech. Okrem toho u všetkých jej zástancov takýto názor pochádza zo žalostného zmätku ideí, keďže zákonité spolunažívanie ľudí pokladajú len za akúsi zmiešaninu mužov a žien, vo všetkom si úplne rovných. Stvoriteľ založil a ustanovil dokonale spolužitie dvoch pohlaví len v jednote manželskej, ináč však tieto pohlavia stupňovite oddelil v rodine a v ľudskej spoločnosti. Okrem toho, v samotnej prírode - z ktorej pochádzajú dve pohlavia, odlišné od seba stavbou tela, náklonnosťami a schopnosťami, nič sa nenachádza, z čoho by sa dalo uzatvárať, že mužská i ženská mládež sa môže alebo dokonca i má vychovávať spolu a tým

menej že má dostať rovnakú výchovu. Pohlavia podľa obdivuhodných úmyslov Stvoriteľových sú určené na to, aby sa vzájomne dopĺňali v rodine a v spoločnosti, a to práve svojou rôznosťou. Táto rôznosť má sa preto zachovávať a napomáhať vo formovaní a vo výchove. Treba zachovať potrebný rozdiel a náležitú odlúčenosť primerane k rozličným vekom a okolnostiam. Tieto zásady načim uplatniť i ohľadom času a miesta podľa predpisov kresťanskej múdrosti vo všetkých školách, najmä v období najháklivejšom alebo rozhodnom pre výchovu, akým práve je dospievanie. Pri telocviku a pri zábave nech sa berie zvláštny ohľad na požiadavky kresťanskej skromnosti pri ženskej mládeži, pre ktorú je veľmi nesvedčené, aby sa verejne ukazovala na obdiv pri telocvičnom zápelení.

Pripomínajúc hrozné slová Božského Učiteľa: „Beda svetu pre pohoršenia“ (Mat. 18, 7), ctihodní bratia, naliehave apelujeme na vašu starostlivosť a bedlivosť ohľadne týchto veľmi zhubných bludov, ktoré sa príliš naširoko zahniezdujú v kresťanskom ľude na ohromnú škodu mládeže.

Prostredie výchovy

Na zaistenie dokonalej výchovy je veľmi dôležité bedliť, aby všetko, čo obklopuje dieťa v čase jeho formovania, t. j. všetky vonkajšie okolnosti, ktoré obyčajne voláme „prostredím“, boli v dokonalom súlade s vytýčeným cieľom.

a) Kresťanská rodina.

Prvým prirodzeným a nevyhnutným prostredím výchovy je rodina, ktorá má práve tento cieľ určený Stvoriteľom. Preto zpravidla najúčinnější a najtrvalejší výchova je tá, ktorú človek dostáva v dobre usporiadanej rodine. Táto výchova je o to účinnejšia, o čo jasnejšie sa v nej skveje, najmä dobrý príklad rodičov a potom tiež iných členov rodiny.

Nemáme úmyslu podrobne, ba ani len v podstatných bodoch, zapodievať sa tu domácou výchovou. Predmet je príliš rozsiahly a nechýbajú o ňom zvláštne diela starších i moderných spisovateľov zdravého kresťanského učenia. Zpomedzi nich zvláštnej zmienky zasluhuje už spomenutá zlatá knižočka Antonianova, majúca názov „O kresťanskej výchove dietok“, ktorú sv. Karol Boromejský dal verejne čítať rodičom zhromaždeným v kostoloch.

Napriek tomu však chceme, ctihodní bratia a milovaní synovia, upútať vašu zvláštnu pozornosť na žalostný úpadok rodinnej výchovy v terajšej dobe. Úrad a povolanie časné a pozemské, ktoré je rozhodne menej dôležité, predchádzajú dlhé štúdia a starostlivá príprava, kým na povolanie a základnú povinnosť výchovy dietok mnohí rodičia sú dnes málo alebo vôbec nijako pripravení, lebo sú príliš zaujatí starosťami pozemskými. K ešte väčšiemu oslabeniu vplyvu rodinného prostredia dnes pristupuje i skutočnosť, že sa skoro všade prejavuje snaha, stále viac a viac vzdialovať od rodiny deti už od najútlejšieho veku. Robí sa to pod rozličnými zámienkami, či už rázu hospodárskeho, priemyselného alebo politického. A jestvuje i krajina, kde deti vytrhávajú z lona rodiny, aby ich formovali (alebo pravdivejšie povedané, deformovali a skazili) v domoch a školách bez Boha, k bezbožníctvu a k nenávisti podľa krajných socialistických teórií. Je to nové vraždenie dietok, hroznejšie ako to prvé.

Preto pre lásku Ježiša Krista k ľuďom zaprisaháme pastierov duší, aby použili každého prostriedku poučovania i katechizovania, slovami i spismi, hojne rozširovanými, aby kresťanským rodičom pripomenuli ich veľmi ťažké povinnosti, a to nielen teoreticky a vo všeobecnosti, lež prakticky a so zvláštnym zreteľom na ich jednotlivé povinnosti ohľadne náboženskej, mravnej a občianskej výchovy ich dietok. Nech im pritom pripomenú najsnadnejšie spôsoby takejto účinnej výchovy, ako i to, že sú tiež povinní deťom dávať príklad svojím životom. Takého praktické naučenia neštítal sa dávať Apoštol národov vo svojich listoch, najmä v liste Efezanom, kde medzi iným napomína: „Otcovia, nepopudzujte svojich synov k hnevu“ (Ef. 6, 4). Takéto popudzovanie nie je natoľko následok prílišného hnevu, ako skôr netrepezlivosti a neznalosti vhodných prostriedkov pre užitočné pokarhanie,

ako i už všeobecne príliš uvoľnenej rodinnej kázne, takže potom v dieťach rastú náruživosť, ktoré rodič nevie zdolať. Preto nech sa rodičia a s nimi všetci vychovávateľa usilujú správne používať autoritu, danú im od Boha, ktorého sú ozajstnými zástupcami. Nech ju používajú nie pre svoje vlastné pohodlie, lež pre správnu výchovu dieťok vo svätej a detinskej „bázni božej“, ktorá je „začiatkom múdrosti“ a jedinou pevnou oporou úcty voči autorite, bez ktorej vôbec nemôže jestvovať ani poriadok, ani spokojnosť, ani blahobyť rodiny a spoločnosti.

b) Cirkev a jej výchovné diela.

Božia dobrota krehkej ľudskej prírody, oslabenej pánom prarodičov, vyšla v ústrety hojnosťou svojej milosti a mnohonásobnými prostriedkami, ktorými oplýva Cirkev, táto veľká rodina Kristova, ktorá preto tvorí výchovné prostredie, najužšie a najsúladnejšie spojené s prostredím kresťanskej rodiny.

Toto výchovné prostredie Cirkvi nezahrňuje v sebe len sviatosti, Bohom ustanovené prostriedky milosti, a obrady, ktoré všetky obdivuhodne napomáhajú výchovu, ako i hmotnú schránku kresťanského kostola, hoci i toto skvele prispieva k výchove rečou obradov a umenia, lež aj veľké množstvo rozmanitých škôl, združení a ustanovizní všetkého druhu, ktoré majú za cieľ formovať mládež k zbožnosti sporej so štúdiom písomníctva vied, pričom nezabúda ani na osvieženie a výcvik tela. V tejto nevyčerpatelnej plodnosti výchovných diel zrači sa práve tak zázračná ako neporovnateľná materinská prozreteľnosť Cirkvi. A nie menej obdivuhodný je už spomenutý súlad, ktorý vie udržiavať s kresťanskou rodinou, takže možno plným právom povedať, že Cirkev a rodina tvoria jediný chrám kresťanskej výchovy.

c) Škola.

S jednej strany je potrebné, aby nové pokolenia boli vzdelávané v umení a vo vedách, pomocou ktorých napreduje a prospieva občianska spoločnosť. S druhej strany rodina je sama od seba neschopná dostatočne sa o to postarať. Tak vzniká sociálna ustanovizeň - škola. Treba si však dobre povšimnúť, že sa to zprvu deje z iniciatívy rodiny a Cirkvi a len oveľa neskôr z iniciatívy štátu. Preto škola už aj vzhľadom na svoje dejinné začiatky je svojou povahou pomocnou a doplnkovou ustanovizňou rodiny a Cirkvi. Preto tiež v logickej a mravnej dôslednosti škola má nielen neprotirečiť, lež pozitívne byť v súlade s týmito dvoma inými výchovnými ustanovizňami, má s nimi byť v čo najdokonalejšej mravnej jednote, takže tvorí s rodinou a Cirkvou jedinou svätýňu, zasvätenú kresťanskej výchove. Keby tomu tak nebolo, škola by pomýlila svoj cieľ a stala by sa skazou mládeže.

Toto zjavne uznal aj istý laik, preslávnený svojimi výchovnými spismi (hoci nie vždy hodnými chvály, pretože sú nasiaknuté liberalizmom), ktorý napísal: „Škola, ak nie je chrámom, je brlohom.“ A na inom mieste: „Keď literárna, spoločenská, rodinná a náboženská výchova nie je v súlade, človek je nešťastný a bezmocný.“ (Srov. Mikuláš Tommaseo: Myšlienky v výchove, prvý diel, 3, 6.)

Škola neutrálna, miešaná. laická

Z toho nevyhnutne nasleduje, že takzvaná neutrálna alebo laická škola, z ktorej je vytvorené náboženstvo, protiví sa prvotným zásadám výchovy. Ostatne takáto škola je prakticky neuskutočniteľná, lebo v skutočnosti sa stáva náboženstvu úplne nepriateľskou. Netreba tu znovu opakovať, čo o tejto veci vyhlásili naši predchodcovia, menovite Pius IX. a Lev XIII., za čias ktorých laicizmus začal zúriť vo verejných školách. My obnovujeme a potvrdzujeme ich vyhlásenia¹⁾ a s nimi tiež i predpisy Cirkevného zákonníka ustanovujúce“

¹⁾ Porov. Pius IX. list „Quum non sine“ zo 14. júla 1861. - Syllabus, Veta 48. - Lev XIII., preslov „Summi Pontificatus“, 20. aug. 1880. - Okr. list „Quod multum“, 22. aug. 1886, List „Officio sanctissimo“, 22. dec. 1887, Okt. list „Caritatis“, 10. marca 1894 atď.)

že návšteva škôl nekatolíckych alebo neutrálnych alebo miešaných (totiž takých, ktoré sa otvárajú bez rozdielu pre katolíkov i nekatolíkov) sa zakazuje katolíckym deťom. A môže byť iba trpená - keď s tým súhlasí ordinárius - za určitých miestnych a časových okolností, keď sú dané zvláštne záruky (Porov. Cirk. zákonník, kan. 1374.)

Škola miešaná, jediná

Preto pre katolíkov nie je prijateľná ani taká miešaná škola (a to tým viac, ak je ona jediná a pre všetkých záväzná), v ktorej katolíci okrem náboženstva celé vyučovanie dostávajú od učiteľov nekatolíckych spolu so žiakmi nekatolíckymi.

Veď holá skutočnosť, že sa tam vyučuje náboženstvo (často veľmi zriedka), nestačí, aby určitá škola mohla byť v súlade s právami Cirkvi a kresťanskej rodiny a aby si zaslúžila, aby ju navštevovali katolícki žiaci.

Škola katolícka

Aby sa docielilo tohto súladu, je potrebné, aby celé vyučovanie a celé usporiadanie školy: učitelia, osnova a knihy, v každom predmete riadilo sa ozať kresťanským duchom pod vedením a materinským dozorom Cirkvi, takže náboženstvo tvorí naozaj základ a korunu celého vyučovania, vo všetkých stupňoch, nielen na školách ľudových, lež aj na stredných a vyšších. „Načim, aby sme použili slov Leva XIII., „aby sa nielen v určitých hodinách vyučovalo náboženstvo pre katolícke deti, lež aby celé ich ostatné formovanie bolo presiaknuté kresťanskou zbožnosťou. Ak toho niet, ak tento svätý vánok nepreniká a nezohrieva duše učiteľov a žiakov, málo úžitku sa dosiahne z hociktorej vedy, ba často vyplynie z toho vážna škoda.“ (Porov. Okr. list „Militantis Ecclesiae“, 1. aug. 1897.)

A nech sa nehovorí, že štátu, ktorého národ je rozdelený na rozmanité vierovyznania, je nemožné postarať sa o verejné vyučovanie ináč ako neutrálnou alebo miešanou školou. Veď štát sa má o to postarať rozumnejšie a môže to urobiť ľahšie, keď nechá voľnosť iniciatívy a činnosti Cirkvi a rodín a keď ich v tomto snažení napomáha spravodlivými prostriedkami. A že sa to dá uskutočniť na spokojnosť rodín a na úžitok vyučovania ako i pokoja a verejného poriadku, dokazuje to príklad istých národov, rozdelených na rozličné náboženské vyznania. U týchto školská organizácia vie sa prispôsobiť právom rodín vo veci výchovy, a to nielen vzhľadom na celé vyučovanie - najmä priznaním úplne katolíckych škôl katolíkom - lež aj vzhľadom na spravodlivosť podielnu, na základe ktorej štát poskytuje finančnú pomoc všetkým školám, ktoré si želajú rodiny.

V iných krajinách miešaného vierovyznania veci sa majú ináč, totiž tak, že celé bremeno udržovania katolíckych škôl spočíva na katolíkoch. Títo pod ochranou a pod vedením biskupov, za pomoci neúnavného kňazstva svetského a rehoľného úplne vydržiavajú na svoje trovy katolícke školy pre svoje dietky, ako to od nich žiada ťažká povinnosť svedomia. S veľkodušnosťou a vytrvalosťou, hodnou všetkej chvály, zotrávajú na svojom rozhodnutí úplne zaistiť (oni to vyjadrujú na spôsob hesla): „katolícku výchovu, pre celú katolícku mládež, v katolíckych školách“.

Podobné úsilie, aj keď nedostane pomoc od štátu, ako by to žiadala dielčia spravodlivosť, jednako nemôže byť hatené občianskou vrchnosťou, ak si táto naozaj váži práva rodiny a nepostrádateľné podmienky zákonitej slobody.

Kde však táto základná sloboda nejestvuje alebo je rozličným spôsobom znemožňovaná, katolíci nikdy sa dosť nevynasnažia, aj keby mali priniesť najťažšie obeť, aby si udržali a ochránili svoje školy a aby dosiahli spravodlivých školských zákonov.

Katolícka akcia za školu

Všetko, čo veriaci podniknú na napomôženie a ochranu katolíckej školy pre svoje deti, je akciou čiste náboženskou. Je to jedna z najhlavnejších úloh „Katolíckej akcie“. Preto sú zvlášť milé nášmu otcovskému srdcu a naozaj zaslúžia si veľkej chvály všetky zvláštne združenia, ktoré v rozličných národoch s toľkou horlivosťou pracujú na diele tak potrebnom.

Preto nech je slávnostne vyhlásené a nech to dobre počuje a uzná každý: Katolíci ktoréhokoľvek národa na svete, keď sa usilujú o katolícku školu pre svoje deti, nerobia nijakú stranícku politiku, lež čiste náboženské dielo, neodlučiteľné od ich svedomia. A nechcú tým odlúčiť svoje dielky od tela a ducha národa, lež naopak dať im najdokonalejšiu výchovu, ktorá lepšie vedie k blahobytu národa. Dobrý katolík práve preto, že sa správa podľa katolíckeho učenia, je aj najlepším občanom, milujúcim svoju vlasť a lojálne sa podriaďujúcim občianskej vrchnosti, zastupujúcej akúkoľvek zákonitú vládu.

V takejto škole, pracujúcej v súlade s Cirkvou a kresťanskou rodinou, nestane sa, aby sa pri iných predmetoch - na veľkú škodu výchovy - protirečilo tomu, čo sa žiaci učia na náboženstve. Ak ale príliš svedomití učitelia budú pokladať za nevyhnutné žiakov oboznámiť aj s dielami, obsahujúcimi bludy, ktoré treba zavrátiť, urobia to s takou dokonalou prípravou a s takou dávkou zdravého učenia, že kresťanské formovanie mládeže bude mať z toho osoh a nie škodu.

Podobne v tejto škole štúdium národného jazyka a klasických diel nebude nikdy na ujmu svätosti mravov. Kresťanský učiteľ sa pousiluje nasledovať príklad včiel, ktoré zbierajú z kvetov len to, čo je v nich najčistejšie, kým ostatné nechávajú tam, ako učí sv. Bazil vo svojej reči k mládeži o čítaní klasikov (P. G. sv. 31, 570). Táto potrebná obozretnosť, ktorú radí zachovať i pohan Quintilián (Inst. Or., I., 3), nijako nebude prekážať kresťanskému učiteľovi, aby posbieral a použil všetko, čo naša doba má naozaj dobrého vo svojich vedách i vo svojich metódach. Kresťanský učiteľ si tu pripomenie slová Apoštola: „Skúmajte všetko a zachovajte, čo je dobré“ (1. Tes. 5, 21). Preto sa bude chrániť pri prijímaní novôt, aby pritom nerozumne nezavrhol všetko to staré, čo sa osvedčilo cez celé storočia ako dobré a hodnotné. Týka sa to najmä štúdia latinčiny, ktoré za našich čias stále viac a viac upadá práve pre neopodstatnené opustenie metód, používaných s veľkým úžitkom v zdravom humanizme, štúdia, ktoré prišlo do takého rozkvetu najmä na školách cirkevných. Tieto vznešené tradície vyžadujú, aby mládež, zverená katolíckym školám, bola síce vzdelaná v písomníctve a vo vedách úplne podľa požiadaviek našich čias, no súčasne aby dostala i solídne a hlboké vzdelanie najmä v zdravej filozofii, ďalej od povrchnosti a nejasnosti tých ľudí, ktorí „by azda boli našli to, čo je potrebné, keby neboli hľadali to, čo je zbytočné“ (Seneca, Epist. 45). Preto každý kresťanský učiteľ má mať pred očami veľmi obsažný výrok Leva XIII.: „Načim vynaložiť väčšie úsilie a horlivosť, aby sa nielen použila vhodnejšia a solídna metóda vyučovania, lež ešte väčšmi, aby samotné vyučovanie i v písomníctve i vo vedách bolo vo všetkom v súlade s katolíckou vierou, najmä však vo filozofii, od ktorej z veľkej časti závisí správny smer iných vied“ (Okr. list „Inscrutabili“ z 21. apr. 1878).

Dobří učitelia

Dobré školy nie sú natoľko výsledkom dobrej školskej organizácie, ako skôr dobrých učiteľov; totiž takých, ktorí sú výborne pripravení na svoje povolanie, dobre ovládajú predmet, ktorý prednášajú, ktorých zdobia všetky rozumné a mravné vlastnosti, požadované ich veľmi dôležitým úradom; ktorí horia čistou a nadprirodzenou láskou k žiakom im zvereným, lebo milujú Ježiša Krista a jeho Cirkev, ktorej tí sú miláčkami. Takýmto učiteľom leží preto aj úprimne na srdci ozajstné blaho rodín a vlasti. Preto nás naplňuje veľká útecha a vďaka voči Bohu, keď vidíme, ako vedľa vyučujúcich rehoľníkov a rehoľníčok veľký počet

takýchto dobrých učiteľov a učiteľiek pracuje na vedení a formovaní mládeže. Teší nás, že sa združujú vo zvláštnych spolkoch a združeníach, ktoré ich napomáhajú lepšie pestovať svojho ducha a ktoré si preto zaslúžia pochvaly a pomoci ako veľmi vznešené a účinné pomocné diela „Katolíckej akcie“. Úplne nezištne, horlivo a vytrvale sa venujú tomu, čo sv. Gregor Nazianský menuje „umením umení a vedou vied“ (P. G. sv. 35, 426). No jednako aj na nich sa vzťahujú slová Božského Učiteľa: Žatva je veľká, ale robotníkov je málo“ (Mat. 9, 37). Preto prosíme Pána žatvy, a by nám ešte poslal veľa takýchto pracovníkov v kresťanskej výchove. Ich formovanie musia mať v zvrchovanej miere na srdci pastieri duší a vyšší predstavení rehôľ.

Okrem toho je potrebné usmerňovať výchovu mládeže a nad ňou strážiť, lebo duša mladíka „je poddajná zlu, ako je poddajný vosk“ (Horat., Art. poet. v. 163). Nech sa preto nachádza v akomkoľvek prostredí, treba od mládeže odstrániť zlé príležitosti a poskytnúť jej príležitosti dobré pri zábave i v spoločnosti, lebo „zlé reči kazia dobré mravy“ (1. Kor. 15, 33).

a) *Svet a jeho nebezpečenstvá.*

Za našich čias je však potrebné, aby tento dozor bol ešte rozsiahlejší a dôkladnejší, lebo pre neskúsenú mládež ešte oveľa viac vzrástli príležitosti k mravnej skaze a ku stroskotaniu vo viere. Toto nebezpečenstvo predstavujú najmä bezbožné a nemravné knihy, z ktorých mnohé sú rozširované s diabolskou taktikou za bagateľnú cenu. Ďalej je tu kino a najnovšie i rozhlas, ktorý znovonásobuje a uľahčuje takrečeno každý druh čítania, podobne ako kino nahrádza každý druh divadla. Tieto báječné prostriedky poučovania ľudu, ktoré môžu byť, ak sa pri ich používaní uplatňujú zdravé zásady, na veľký úžitok pri vyučovaní a pri výchove, sú však veľmi často zneužívané na rozduchovanie zlých vášní a slúžia ziskuchtivosti. Svätý Augustín žiadal nad vášňou, ktorá strhovala aj kresťanov jeho doby na cirkusové predstavenia. S dramatickou živosťou opisuje skazu, na šťastie iba prechodnú, svojho žiaka a priateľa Alipiusa (Vyzn., VI, 8). Koľko mladistvých poblúdení, zapríčinených modernými divadlami alebo zlým čítaním, musia dnes oplakávať rodičia a vychovávatelia!

Preto treba chváliť a napomáhať všetky výchovné diela, ktoré sa v duchu úprimnej kresťanskej horlivosti za duše mladých ľudí zaoberajú úlohou pomocou vhodných kníh a časopisov oboznamovať najmä rodičov a vychovávateľov s nebezpečenstvami, ohrozujúcimi mravy a vieru, často zákerne votkanými do určitých kníh alebo predstavení, a ktoré sa usilujú rozšíriť dobré čítanie a napomáhať predstavenia naozaj výchovné, takže aj s najväčšími obetami zakladajú divadlá a kiná, v ktorých čnosť nielen že nič nestráca, lež naopak, veľa získava.

Z toho potrebného dozoru však nenasleduje, že mládež by bolo treba vylúčiť z tejto spoločnosti, v ktorej musí žiť a spasť svoju dušu, lež treba z toho uzavrieť, že má byť dnes viac ako kedykoľvek predtým chránená a kresťansky posilňovaná proti zvodom a bludom sveta. Veď svet, ako nás napomína Písmo, je celý „žiadosť tela, žiadosť očí a pýcha života“ (1. Ján. 2, 16). Kiež by teda mladí ľudia boli takými, akými boli opravdiví kresťania všetkých čias, akými opisuje Tertulián prvých kresťanov, totiž „spolumajiteľmi sveta, nie však bludu“ (De Idololatria, 14).

Tieto Tertuliánove slová nás priviedli k bodu, ktorým sa chceme zaoberať na konci k bodu zvrchovane dôležitému, k samej podstate kresťanskej výchovy, ktorá vyplýva z jej vlastného cieľa. Úvaha o tomto bode nám ukáže v úplnom svetle, aké nadmieru vynikajúce výchovné poslanie má Cirkev.

Cieľ a podstata kresťanskej výchovy

Vlastným a bezprostredným cieľom kresťanskej výchovy je spolupracovať s milosťou božou na utváraní opravdivého a dokonalého kresťana, t. j. samého Krista v ľuďoch znovuzrodených krstom podľa úchvatného výrazu Apoštola: „Dietky moje, pre ktoré znovu cítim bolesti pôrodu, až dokiaľ nebude vo vás utvorený Kristus“ (Gal., 4, 19). Pravý kresťan má totiž žiť nadprirodzeným životom v Kristu podľa slov Písma: „Kristus, ktorý je váš život“ (Kol. 3, 4) a prejavovať to vo všetkých svojich skutkoch: „aby aj sám život Ježišov bol zjavený v našom smrteľnom tele“ (2. Kor. 4, 11).

a) Utvárať pravého kresťana.

Z toho vyplýva, že kresťanská výchova obsahuje ľudský život vo všetkých jeho prejavoch: zmyslových i duchovných, rozumových i mravných, individuálnych, domácich a spoločenských, nie aby ho akokoľvek znižovala, lež aby ho pozdvihla, usmerňovala a zdokonaľovala podľa príkladu a učenia Kristovho.

Ozajstný kresťan, ovocie kresťanskej výchovy, je teda človek nadprirodzený, ktorý myslí, usudzuje a koná vytrvale a dôsledne podľa zásad zdravého rozumu, osvieteného nadprirodzeným svetlom príkladu a učenia Kristovho, alebo podľa dnes bežného výrazu: je to dokonalý, charakterný človek. Teda nie hociaká dôslednosť a pevnosť v správaní sa, opierajúca sa o úplne subjektívne zásady, tvorí tento charakter, lež stálosť v nasledovaní večných zásad spravodlivosti, ako to uznáva aj pohanský básnik, keď nerozlučne chváli dve vlastnosti v človeku, čiže „človeka spravodlivého a pevného vo svojom rozhodnutí“ (Horat., Od. 1. III., od 3. v. 1). Dokonalá spravodlivosť môže byť len tá, ktorá dáva Bohu, čo je božie, ako to robí ozajstný kresťan.

Pravda, svetácky zmyšľajúcim ľuďom sa takýto cieľ a takýto zmysel kresťanskej výchovy zdá iba čírou vidinou, vecou, ktorá sa nedá uskutočniť bez zničenia alebo naštrenia prirodzených schopností človeka a bez zrieknutia sa činov pozemského života. Preto tento cieľ vraj stojí v rozpore so sociálnym životom a hmotným blahobytom a protiví sa každému pokroku v písomníctve, vo vedách, umení a vôbec pokroku a civilizácii.

Na podobnú námietku, kladenú už dávno nevedomými a predpojatými pohanmi, ktorí sa, pravda, v tom čase pokladali za učencov, - v terajšej modernej dobe však, bohužiaľ, opakovanú ešte častejšie a naliehavejšie - odpovedal už Tertulián takto: „Neuzatvárame sa pred životom. Ale sme si veľmi dobre vedomí, že sme povinní vďakou voči Bohu, nášmu Pánovi a Stvoriteľovi. Neodmietame nijaké ovocie jeho diel, ale miernime sa v ich užívaní, aby sme ich neužívali zle alebo bez miery. Bývame teda s vami tu na svete tak, že máme s vami i fórum (námestie) i obchod i kúpele i krčmy i dielne i kaviarne i trhy i ostatné vaše podniky. S vami tiež sa plavíme po mori, práve tak, ako s vami si zamieňame diela svojich rúk a dávame vám k úžitku plody svojej práce. Naozaj teda neviem, ako s vami môžeme zdať neužitočnými, keď sme zamiešaní do vašich životných záležitostí a keď z nich ako vy žijeme?“ (Apol., 42).

b) Kresťan - najvznešenejší a najužitočnejší občan.

Pravý kresťan totižto nezrieka sa prirodzeného života, ani neudúša svoje prirodzené schopnosti, Naopak, rozvíja ich a zdokonaľuje tým, že ich uvádza do súladu so životom nadprirodzeným, takže povznáša i samotný život prirodzený a účinnejšie ho napomáha nielen vo veciach duchovných a večných, lež aj vo veciach hmotných a časných.

Dokazujú to celé dejiny kresťanstva a jeho ustanovizní. Tieto dejiny sa stotožňujú s dejinami opravdivej civilizácie a pravého pokroku až po naše časy. Dokazujú nám to najmä svätí, ktorými Cirkev a len ona sama oplýva. Títo najdokonalejší uskutočnili v sebe ideál kresťanskej výchovy a všestranne povzniesli a obohatili ľudskú spoločnosť. Áno, svätí boli,

sú a budú vždy najväčšími dobrodincami ľudskej spoločnosti, ako i najdokonalejšími vzormi pre všetky triedy, zamestnania, stavy a podmienky života, od prostého a neučeného vidiečana až po učenca a literáta, od skromného remeselníka až po vojvodu, od súkromníka, otca rodiny, až po kráľa, spravujúceho národy, od jednoduchých dievčat a žien rodinného kruhu až po kráľovnú a cisárovnú. A čo povedať - neberúc ani do ohľadu iné ako hmotný blahobyť - o obrovskej práci misionárov, ktorí súčasne so svetlom viery prinášajú nevzdelaným národom dobrodenia civilizácie? Čo povedať o zakladateľoch bezpočetných diel lásky a sociálnej pomoci a o nekonečnom rade svätých vychovávateľov a vychovávateľiek, ktorí zvečnili a znovonásobili svoju činnosť svojimi plodnými ústavami kresťanskej výchovy. Ako sa tým pomohlo rodinám a aké neoceniteľné dobrodenia sa tým preukázali národom!

c) *Kristus, učiteľ a vzor výchovy.*

Toto je ovocie kresťanskej výchovy. Ovocie s každej stránky blahodarné, získané nadprirodzeným životom a čnosťami v Kristu, ktoré táto výchova rozvíja a utvára v človeku. Kristus, náš Pán a Božský Učiteľ, je totiž práve tak prameňom a darcom takéhoto života a čnosti, ako súčasne svojím príkladom je vzorom pre všetkých, primeraným všetkým životným podmienkam ľudskeho pokolenia. Najmä mládež má príklad v jeho živote skrytom, posvätenom prácou a poslušnosťou a ozdobenom všetkými čnosťami individuálnymi, domácimi a sociálnymi, konanými pred Bohom a pred ľuďmi.

D o s l o v

A celý tento súhrn výchovných pokladov, majúcich nekonečnú cenu, ako sme ho dosiaľ, pravda, len zhruba načrtli, je natoľko majetkom Cirkvi, že vlastne tvorí jej podstatu. Veď Cirkev je tajomným telom Kristovým, jeho nepoškvrnenou nevestou, a preto i veľmi plodnou matkou a najdokonalejšou zvrchovanou vychovávateľkou.

Preto veľký a geniálny sv. Augustín, ktorého pätnásť sté výročie blaženej smrti sa práve chystáme osláviť, plný svätého nadšenia nad takouto matkou, napísal tieto oduševnené slová: „Ó, katolícka Cirkev, najozajstnejšia Matka kresťanov, tvojou zásluhou je, že nás nielen učíš najprirodzenejšej a najčistejšej úcte, ktorú sme povinní dávať Bohu a ktorá je najkrajšou radosťou nášho života, lež natoľko si osvojuješ i vrúcnu lásku k blížnemu, že u teba nachádzame najúčinnéjšie lieky na početné zlá, ktorými trpia duše pre hriechy. Ty cvičíš a vyučuješ deti s jednoduchosťou, mládež s pevnosťou, starších s jemnosťou, majúť pritom ohľad na potreby tela a duše. Tvojou zásluhou sa deti v dobrovoľnej službe podriaďujú svojim rodičom a rodičia rozkazujú svojim deťom s láskavou nadváznosťou. Ty viažeš brata k bratovi putom náboženstva, silnejším a užším, ako je puto krvi. A ty spájaš zväzkom nielen spoločného života, ale aj určitého bratstva občanov k občanom, národy k národom, slovom, spájaš navzájom všetkých ľudí, pripomínajúc im spoločný pôvod z jedných prarodičov. Kráľov učíš, ako sa majú starať o národy, a národy, aby poslúchali svojich kráľov. S akou starostlivosťou učíš, koho si treba uctiť, komu patrí láska, na koho treba mať ohľad, koho sa obávať, koho potešovať, koho napomínať, koho povzbudzovať, koho naprávať, komu robiť výčitky a koho trestať. Ukazuješ nám, že hoci toto všetko nie sme rovnako povinní dávať všetkým, predsa sme povinní každému preukazovať lásku, ale nikomu nerobiť krivdu.“ (De moribus Ecclesiae Catholicae, kn. I. hl. 30.)

Pozdvihnime preto, ctihodní bratia, svoje srdcia a svoje ruky vo vrúcnej modlitbe k nebu, „k Pastierovi a Biskupovi našich duší“ (Porov. 1 Petr., 2, 25), k nebeskému Kráľovi, ktorý dáva zákony vládarom, nech svojou všemohúcnosťou učiní, aby sa tieto skvelé plody kresťanskej výchovy po celom svete hojne zbierali a rozmnožovali na väčší a väčší úžitok jednotlivcov a národov.

Ako záruku týchto nebeských darov z vrúcnej otcovskej lásky udeľujeme vám, ctihodní bratia, vášmu kňazstvu a vášmu ľudu apoštolské požehnanie.

Dané v Ríme pri sv. Petrovi dňa 31. decembra 1929, v ôsmom roku nášho Pontifikátu.

PIUS PP. XI.